

Manuscript Title: Memperluaskan Pelaksanaan Wakaf Pendidikan di Malaysia

Authors: Mohd Faizal Noor Bin Ariffin, Mohammad Zaini Bin Yahaya & Abdul Basir
Bin Mohamad

Accepted Date: 13-January-2022

Please cite this article as: Mohd Faizal Noor Bin Ariffin, Mohammad Zaini Bin Yahaya & Abdul Basir Bin Mohamad. 2022. Memperluaskan Pelaksanaan Wakaf Pendidikan di Malaysia. *Kajian Malaysia* (Early view).

This is a provisional PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article.

MEMPERLUASKAN PELAKSANAAN WAKAF PENDIDIKAN DI MALAYSIA

EXPANDING THE IMPLEMENTATION OF EDUCATION WAQAF IN MALAYSIA

Mohd Faizal Noor Bin Ariffin*, Mohammad Zaini Bin Yahaya dan Abdul Basir Bin Mohamad

Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 UKM Bangi, Selangor Darul Ehsan, MALAYSIA

*Corresponding author: mofana_5503@yahoo.com

ABSTRACT

For sure providing contemporary and conducive education infrastructures is a very huge funds. Plus, learning ecosystem should be developed in line with current technologies. It is inefficient to depend on government allocation for education in long run. Constructive engagement and active contribution from all parties are strongly needed. Hence, stern actions to come out with comprehensive, concrete and resilient solution are essential. This vacuum can be filled with education waqaf as an alternative shariah compliance financial mechanism which characterise a complementative and sustainable fund. This article aims to review the feasibility of education waqaf for school level in the Malaysian status quo and education system. Qualitative approach with content analysis is used. Data is collected using document analysis the secondary documents and being analyzed descriptively as well as inductively. Result shows there are challenges to implement it like related to laws. There are also spaces to be utilized to implement waqaf education like the collaboration of interested groups. Stakeholders in education must seriously manipulate the strengths and resources to realize this aspiration particularly in this complicated education era for example the Covid-19 pandemic threat and global economic uncertainty.

Keywords: Waqaf, education waqaf, importances of education, education system, digital education

ABSTRAK

Menyediakan infrastuktur pendidikan yang kondusif dan kontemporari memerlukan dana bersaiz mega. Tambahan pula, ekosistem pembelajaran wajar dibangunkan seiring perkembangan teknologi semasa. Sudah pasti pergantungan sepenuhnya kepada peruntukan kerajaan untuk pendidikan bukan sesuatu yang efisien dari segi jangka panjang. Penglibatan dan sumbangan pelbagai pihak sangat diperlukan. Oleh itu, sumber kewangan alternatif untuk pendidikan yang lebih komprehensif, konkrit dan lestari amat mendesak. Vakum ini boleh diisi dengan mekanisme kewangan patuh syariah yang bersifat komplementatif dan mapan iaitu wakaf pendidikan. Artikel ini bertujuan mengkaji kebolehlaksanaan wakaf pendidikan untuk peringkat sekolah dalam kerangka sistem dan status quo pendidikan di Malaysia. Pendekatan kualitatif dengan reka bentuk analisis kandungan telah digunakan untuk memahami situasi ini dengan lebih mendalam. Metode kutipan data ialah analisis dokumen sumber sekunder manakala data yang diperoleh dianalisis secara deskriptif serta induktif. Hasil kajian mendapati wujud beberapa kekangan untuk mengimplimentasi wakaf pendidikan secara meluas seperti faktor perundangan. Namun, masih terdapat ruang-ruang yang boleh dimanfaatkan sebaiknya untuk mengaktifkan wakaf pendidikan secara menyeluruh iaitu melalui kerjasama secara kolaboratif pihak-pihak berkepentingan. Semua pemegang taruh dalam pendidikan mesti mengeksploitasi segala keupayaan dan sumber ke arah merealisasikan hasrat murni ini terutama di era dunia pendidikan yang semakin rumit ditambah ancaman pandemik Covid-19 dan ketidaktentuan ekonomi global.

Kata kunci: Wakaf, wakaf pendidikan, kepentingan pendidikan, sistem pendidikan, pendidikan digital

PENGENALAN

Kamus Dewan Edisi Keempat mengertikan pendidikan sebagai didikan, latihan atau ajaran (2005). Proses ini meliputi tindakan pembentukan dan perkembangan ilmu, kemahiran, spiritual dan fizikal seseorang insan. Pendidikan juga merujuk kepada aktiviti persekolahan (Mok Soon Sang 2008). Matlamat pendidikan pula ialah membentuk sebuah masyarakat yang lebih murni dan bernilai seiring dengan falsafah yang telah ditetapkan oleh sesebuah institusi pendidikan. Kebolehan manusia juga akan dicanai sehingga mereka mampu berada di tahap profesional yang tinggi (Kamarul Azmi dan Ab. Halim 2007). Secara ringkasnya, pendidikan ialah satu usaha untuk menerima atau memberi pengajaran yang teratur khususnya di sesebuah institusi seperti sekolah atau universiti. Pendidikan akan berterusan sepanjang hayat seseorang sama ada secara formal atau tidak

formal (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; UNESCO 2019).

Hak mendapatkan pendidikan adalah suatu hak yang diiktiraf sejagat. Artikel 26 Pengisytiharan Hak Asasi Manusia Sejagat 1948 menyatakan pendidikan bukan suatu keistimewaan tetapi adalah hak asasi manusia. Setiap insan memiliki hak tersebut malah pendidikan peringkat rendah wajar diberikan dengan percuma bahkan patut diwajibkan. Pendidikan yang dimaksudkan ialah yang dapat membina watak kemanusiaan dan membawa ke arah persefahaman serta toleransi dalam kepelbagaian kumpulan negara, bangsa dan agama. Ibu bapa pula berhak memilih jenis pendidikan yang sesuai untuk anak-anak mereka (Universal Declaration of Human Rights 1948).

Hak berpendidikan sebagai hak asasi manusia juga dipertegas dengan dinyatakan dalam pelbagai perjanjian (*treaties*) antarabangsa seperti *Convention against Discrimination in Education (CADE) 1960*, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) 1966*, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) 1979* dan *Convention on the Rights of the Child (CRC) 1989*. Bukan itu sahaja, setiap kelompok rakyat sama ada kanak-kanak, remaja, pemuda hatta warga emas berhak mendapatkan pendidikan yang berkualiti. Dari sudut undang-undang dan iltizam politik, menjadi tugas kerajaan menyediakan pendidikan yang berkualiti untuk rakyat (UNESCO 2019).

Pendidikan juga adalah wahana terpenting dalam pembentukan seseorang individu untuk membina pengetahuan, sikap dan kemahiran positif seterusnya dapat memajukan diri dan keluarga serta dapat menyumbang pula kepada masyarakat, agama, bangsa, negara hatta dunia. Pengetahuan dan pendidikan adalah elemen asas kepada proses tersebut untuk melahirkan manusia yang berilmu dan baik serta membawa ke arah kebahagiaan dan kejayaan. Berdasarkan semua asas kepentingan pendidikan tersebut, maka setiap insan memiliki hak dan akses kepada pendidikan tanpa diskriminasi atas apa jua alasan atau dikenali sebagai konsep pendemokrasian pendidikan. Ini dikukuhkan lagi dengan matlamat dan konotasi demokrasi itu sendiri yang bererti keadaan sosial tanpa perbezaan keistimewaan kelas (Kamus Dewan Edisi Keempat 2005). Prinsip yang menjadi tonggak kepada demokrasi juga terdiri daripada nilai persamaan, keadilan serta tiada diskriminasi kerana perbezaan latar belakang, status sosial dan sebagainya. Ini bermakna, setiap rakyat di mana-mana negara menikmati hak dan berkongsi tanggungjawab serta peluang yang terbuka dalam semua perkara (Azizi Umar et al. 2013).

Di samping itu, pendidikan peringkat awal merangkumi prasekolah, sekolah rendah dan menengah adalah amat mustahak dalam perjalanan pembelajaran

seseorang sebagai persiapan rapi untuk melangkah sama ada ke peringkat pengajian tinggi, alam pekerjaan, hidup berkeluarga atau bermasyarakat. Dari segi undang-undang dan dasar di negara ini, terdapat pelbagai klausa yang menyentuh tentang hak dan tanggungjawab pendidikan seseorang rakyat seperti Artikel 12 Perlembagaan Persekutuan, Seksyen 29A(2) Akta Pendidikan 1996 yang mewajibkan ibu bapa menghantar anak mengikuti pelajaran rendah selama enam tahun dan Surat Pekeliling Ikhtisas KPM Bil. 14/2002: Pelaksanaan Pendidikan Wajib di Peringkat Rendah 2003 dan Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia (2013-2025) pula menegaskan komitmen Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) bahawa setiap murid berhak memperoleh akses kepada pendidikan.

Walau sepeenting manapun pendidikan, realiti menunjukkan ia bukan suatu yang percuma. Pendidikan juga memerlukan kos atau sumber kewangan yang sangat besar. Seperti yang telah dinyatakan, menyediakan pendidikan berkualiti adalah tanggungjawab kerajaan di sesebuah negara. Berdasarkan saranan UNESCO, peruntukan minimum untuk pendidikan bagi sesebuah negara ialah 26% daripada bajet tahunan negara (Adebayo dan Abdul Raheem 2019). Namun, tanggungjawab ini sewajarnya dipikul bersama oleh kelompok lain dalam negara sama ada rakyat, pihak swasta, pertubuhan-pertubuhan bukan kerajaan, parti-parti politik dan sebagainya. Kolaborasi bersepadu ini boleh menjadi pemangkin kepada kelangsungan pendidikan berkualiti sepanjang hayat untuk setiap warga negara pada kadar mampu milik tanpa ada yang terkecuali atau tercicir.

Dari segi sejarah, sejak ribuan tahun dahulu, sumbangan awam dengan pelbagai nama sama ada wakaf, amanah (*trust*) atau derma (*endowment*) telah membuktikan keunggulannya dalam mendanai pelbagai usaha untuk kebajikan masyarakat termasuk pendidikan yang berlaku sama ada di timur atau barat. Sebagai contoh, wakaf adalah antara pemangkin pembinaan Masjid Quba' dan Masjid Nabawi (622M) semasa zaman Nabi Muhammad SAW yang juga berperanan sebagai institusi pendidikan. Turut mendapat manfaat wakaf ialah pembinaan Universiti Cordova di Andalus, Universiti al-Azhar di Mesir dan Madrasah Nizamiyah di Baghdad (Mohd Syakir et al. 2017). Di barat pula terutama di Amerika Syarikat (*USA*) dan United Kingdom (*UK*), pelbagai universiti telah mengaplikasi konsep amanah (*trust*) serta derma (*endowment*) sebagai sumber kewangan seperti di Universiti Oxford, Universiti Cambridge dan Merton College (Siti Mashitoh et al. 2018).

Atas asas kepentingan pendidikan dan bebanan kewangan yang berat untuk pembiayaan pendidikan, maka wakaf pendidikan boleh dicadangkan sebagai dana sekunder bagi memastikan pendidikan berkualiti dapat disediakan kepada rakyat secara berterusan sesuai dengan ciri wakaf yang bersifat konkrit dan lestari. Kehadiran wakaf sebagai dana komplementatif tidak seharusnya dilihat sebagai

pesaing atau pencabar status quo tetapi lebih kepada sahabat pelengkap. Antara keupayaan wakaf masa kini ialah nilai aset terkumpul bagi wakaf tunai di seluruh dunia ialah 35 Bilion Dolar Amerika menurut data Bank Dunia (Asharaf 2019). Sebagai kiraan kasar, melalui wakaf tunai kutipan tahunan di negara ini boleh mencapai RM 4 ke 7 bilion jika setiap Muslim dewasa berwakaf serendah RM 1.00 sehari atau RM 30.00 sebulan (Muhammad Sofiyuddin Zakaria dan Mohd Zamro Muda 2017). Dana sebesar ini boleh dimanfaatkan untuk pelbagai tujuan kebajikan termasuk pendidikan. Oleh itu, keistimewaan wakaf terutama untuk pembiayaan pendidikan wajar diteliti secara objektif seterusnya dapat menghasilkan satu pelan wakaf pendidikan yang lebih bersepadu untuk menyokong kemajuan pendidikan di banyak negara termasuk di Malaysia.

Memperluaskan bermaksud menyebarkan fungsi wakaf pendidikan ke setiap sektor, institusi dan peringkat pendidikan di Malaysia. Dalam artikel ini, ia merujuk kepada usaha bersepadu untuk memperluaskan pelaksanaan wakaf bagi membiayai kos pendidikan di peringkat sekolah kerajaan. Wakaf pendidikan adalah dana wakaf yang dikumpul dan digunakan untuk perbelanjaan bidang pendidikan dalam pelbagai jenis dan ciri seperti wakaf asrama pelajar, wakaf bangunan, buku, meja dan lain-lain (Asmak 2009). Dari segi pentadbiran pendidikan di Malaysia, hal ehwal pendidikan terletak di bawah kawalan Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM). KPM bertanggungjawab mengendalikan semua urusan berkaitan pendidikan seperti penubuhan sekolah, menyusun silibus, melatih guru, menguruskan perbelanjaan berkaitan pendidikan dan menjaga keperluan murid (rujuk laman sesawang KPM). Secara ringkasnya, tujuan artikel ini ialah mengkaji kebolehlaksanaan wakaf pendidikan terutama dari sudut halangan dan peluang yang wujud untuk memperluaskan pelaksanaan wakaf pendidikan di Malaysia. Kajian melibatkan institusi pendidikan milik kerajaan peringkat sekolah rendah dan menengah memandangkan institusi pendidikan ini masih belum dilaksanakan dana wakaf berbanding institusi pendidikan yang lain.

PERMASALAHAN KAJIAN

Data Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) setakat bulan Mei 2021 mencatatkan terdapat 10,225 buah sekolah kebangsaan dan menengah di Malaysia. Jumlah keseluruhan murid ialah 4,793,944 dan jumlah guru seramai 412,284 (laman sesawang KPM 2021). Ini secara tidak langsung menunjukkan kerajaan perlu menyediakan peruntukan yang sangat besar bagi membiayai operasi bidang pendidikan peringkat sekolah di negara ini. Sememangnya sektor pendidikan antara penerima peruntukan terbesar dalam bajet negara. Sebagai contoh pada tahun 2019 KPM menerima RM 60.2 bilion (19.1% daripada keseluruhan bajet). Bagi bajet tahun 2020, KPM menerima RM 64.1 bilion (21.5

% daripada keseluruhan bajet). Manakala bagi bajet tahun 2021, KPM menerima RM 50.4 bilion (15.6 % daripada keseluruhan bajet) (rujuk laman sesawang Kementerian Kewangan untuk Ucapan Bajet tahun 2019, 2020 dan 2021). Namun, jika terjadi sesuatu isu di peringkat global atau nasional, contohnya pandemik Covid-19, cabaran pengendalian pendidikan juga boleh menyebabkan kos pendidikan meningkat. Ini kerana, kajian menunjukkan para pendidik serta pelajar banyak bergantung kepada teknologi untuk aktiviti pengajaran dan pembelajaran. Walaubagaimanapun, proses pembelajaran secara dalam talian terjejas disebabkan oleh kekurangan infrastruktur seperti rangkaian dan tenaga (Edeh et al. 2020). Sudah pasti dana yang sangat besar diperlukan untuk menaik taraf kualiti sistem pembelajaran selaras perkembangan teknologi.

Situasi tersebut menunjukkan pergantungan penuh secara berterusan kepada peruntukan kerajaan semata-mata untuk pendidikan bukan satu amalan kewangan yang lestari. Ini kerana isu-isu nasional dan global seperti wabak *Covid-19*, ketidak tentuan ekonomi serta kemunculan Revolusi Industri 4.0 (*The Fourth Industrial Revolution; IR4.0*) boleh mempengaruhi kelangsungan peruntukan kewangan untuk pendidikan. Peristiwa-peristiwa tersebut turut menuntut perubahan kepada operasi pendidikan seperti pengenalan pendidikan digital, Agenda Pendidikan 4.0 serta pengajaran dan pembelajaran di rumah (PdPR) (Haziyah et al. 2021). Secara langsung atau tidak langsung, kos pendidikan juga akan meningkat seterusnya memerlukan dana tambahan bagi memastikan kelancaran dan kualiti pendidikan negara sentiasa terpelihara. Salah satu mekanisme kewangan yang boleh dicadangkan ialah wakaf. Wakaf untuk pendidikan di Malaysia bukanlah suatu yang asing kerana dikesan telah bermula seiring kedatangan Islam ke Tanah Melayu yang membiayai pelbagai tujuan dan institusi (Maffuza dan Noor Syahida, 2014). Usaha-usaha berterusan untuk memperkasakan wakaf pendidikan giat dijalankan oleh banyak pihak. Antara usaha tersebut ialah pelancaran Panduan Pengurusan Wakaf Institusi Pendidikan (2018) terbitan Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR) dan *UniTP Purple Book – Enhancing University Income Generation, Endowment and Waqf* (2016) terbitan Kementerian Pengajian Tinggi (KPT). Maka, misi ini juga wajar diperluaskan ke semua aspek dan institusi pendidikan di Malaysia termasuk untuk peringkat sekolah kerajaan. Wakaf pendidikan boleh diangkat sebagai dana sokongan kepada peruntukan kerajaan untuk pembiayaan pendidikan. Isu ini memerlukan kajian agar hasrat tersebut dapat dilaksanakan dengan jayanya.

TINJAUAN LITERATUR

Kajian dan penulisan akademik tentang wakaf telah banyak dihasilkan dalam pelbagai bentuk seperti buku dan artikel dengan pelbagai judul serta menyentuh pelbagai isu oleh para ilmuwan. Ini juga menunjukkan amalan wakaf itu sendiri

telah berlangsung sejak sekian lama yang mencecah ribuan tahun. Di sudut etimologi, wakaf berasal daripada Bahasa Arab iaitu *waqf* yang merupakan kata terbitan (*masdar*) daripada kata kerja (*fi'l al-madi*) *waqafa*. Secara literal, *waqf* menurut Ibn Manzur bererti berhenti (*al-sakan*), larangan (*al-man'c*) dan tertahan (*al-habs*) (Mohd Hussein et al. 2017). Dari segi terminologi (istilah) fiqh pula, wakaf ditakrifkan sebagai menahan asal iaitu harta wakaf (*ain*) dan menyalurkan manfaatnya kepada penerima wakaf (Nazih Hammad 2011). Takrif wakaf menurut Mazhab Shafie, iaitu mazhab yang dominan di Malaysia ialah menahan suatu harta yang bermanfaat milik seseorang individu untuk dimanfaatkan oleh orang lain dengan perkara yang diharuskan syarak bagi tujuan mendekatkan diri kepada Allah SWT dan terputus hak milik wakaf (pewakaf) ke atas harta tersebut (Rasyikah et al. 2021). Ini juga menunjukkan elemen utiliti keduniaan dan spiritual yang seimbang dalam perbelanjaan seseorang Muslim adalah penting berdasarkan konsep penggunaan menurut perspektif Islam (Elia Syarafina Abdul Shakur et al 2021). Harta milik seseorang mesti digunakan secara cermat antara memenuhi keperluan dan kehendak bersifat duniawi dengan menginfakkan sebahagian harta untuk kesejahteraan di akhirat.

Dalam melaksanakan wakaf di Malaysia, undang-undang dan pentadbiran mempunyai kedudukan serta fungsi yang penting. Sebagai contoh wakaf turut didefinisikan dalam enakmen syariah negeri-negeri seperti Enakmen Wakaf (Negeri Selangor) 1999 menyatakan menyerahkan apa-apa harta yang boleh dinikmati manfaat atau faedahnya untuk apa-apa tujuan kebajikan sama ada sebagai wakaf am atau wakaf khas menurut Hukum Syarak tetapi tidak termasuk amanah sebagaimana yang ditakrifkan di bawah Akta Pemegang Amanah 1949 (Akta 208). Setiap negeri di Malaysia termasuk Wilayah Persekutuan mempunyai undang-undang atau enakmen berkaitan wakaf. Namun, Selangor, Perak, Melaka dan Negeri Sembilan telah menggubal enakmen yang khusus untuk wakaf (Rasyikah et al. 2021).

Berdasarkan amalan wakaf sejagat, pelaksanaan wakaf dalam sesebuah negara adalah untuk pelbagai tujuan sama ada keagamaan, pendidikan, kemudahan umum, pertanian, perladangan dan sebagainya walaupun mungkin wujud perbezaan dari segi tatacara pelaksanaannya (Rabiatul et al. 2017). Menurut Monzer Kahf tujuan pewakafan boleh dibahagikan kepada tiga kumpulan utama iaitu keagamaan (*religious waqf*), kekeluargaan (*family waqf*) dan kebajikan (*philanthropic waqf*) (Najibah & Mohd Zamro 2014).

Wakaf untuk pendidikan adalah salah satu daripada tujuan perwakafan untuk kebajikan yang penting. Wakaf pendidikan ialah semua bentuk material berharga sama ada harta, barangan, aset atau tunai yang diinfakkan atas niat wakaf kepada sesebuah institusi atau sektor berkaitan pendidikan secara konsisten atau tidak bagi maksud kegunaan dan faedah orang ramai. Tujuan utama wakaf pendidikan

ialah usaha berterusan untuk membangunkan ekonomi bidang pendidikan seterusnya menjana sumber kewangan yang produktif supaya tidak mengharapkan sepenuhnya peruntukan kerajaan (Raja Nor Ashikin dan Nor 'Adha 2014).

Sejarah amalan wakaf di Malaysia termasuk untuk pendidikan dikesan telah bermula seiring kedatangan Islam ke Tanah Melayu. Wakaf dimanfaatkan untuk membiayai pembinaan bangunan dan kos pengajian di pelbagai institusi pendidikan Islam seperti sekolah pondok, Sekolah Agama Rakyat (SAR), madrasah hingga peringkat kolej. Pada masa dahulu, wakaf diuruskan oleh pimpinan setempat seperti kadi, imam, tuan guru atau ahli jawatankuasa masjid (Mohd. Ali dan Hasan t th.). Semangat, kerjasama dan pengorbanan masyarakat secara sukarela telah disepadukan dalam pembinaan pondok sama ada dalam bentuk tenaga dan material (Jasni Sulong 2015). Secara kronologi, institusi pendidikan yang berasaskan wakaf ini telah bermula dengan sekolah pondok, kemudian diikuti dengan sistem pengajian madrasah atau sekolah beraliran Arab. Kerajaan mula mengambil alih pentadbiran institusi pendidikan berasaskan wakaf tersebut selepas kemerdekaan untuk diurus tadbir mengikut sistem persekolahan aliran perdana. Kini, institusi pendidikan yang berasaskan wakaf masih wujud termasuk Sekolah Agama Rakyat (SAR), Sekolah Agama Negeri (SAN), madrasah dan pondok (Asmak 2009).

Wakaf pendidikan di alaf baru telah distruktur sebagai dana alternatif di institusi pengajian tinggi (IPT) sama ada milik kerajaan atau swasta. Setiap IPT yang melaksanakan wakaf mempunyai nama, model dan kaedah yang tersendiri. Model wakaf Universiti Al-Azhar, Mesir dan konsep *endowment* IPT di barat menjadi antara panduan pelaksanaan wakaf oleh IPT tempatan (Amerudin 2013). Jika diimbau dari segi sejarah, sumbangan awam untuk institusi pengajian tinggi juga telah dilakukan. Sebagai contoh Guru-guru Melayu Kedah di bawah pimpinan Cikgu Salleh Ibrahim telah mengusahakan sumbangan awam berjumlah RM 60 000 bagi tujuan penubuhan Jabatan Pengajian Melayu (JPM) di Universiti Malaya (Mohamad Muzammil Mohamad Noor 2021).

Pengalaman kekangan dana dan kewangan terjadi di IPT sama ada di peringkat pengurusan atau pelajar, malahan peruntukan kerajaan kepada IPT dikurangkan. Terdapat juga institusi pendidikan tinggi swasta (IPTs) yang terpaksa ditutup berikutan masalah kewangan. Selain itu, Perbadanan Tabung Pendidikan Tinggi Nasional (PTPTN) juga menghadapi masalah pembayaran balik pinjaman pengajian oleh para peminjam. Mahasiswa yang belajar di luar negara turut berhadapan isu kewangan. Oleh itu, inisiatif untuk mempelbagaikan sumber pendapatan IPT termasuk wakaf telah digerakkan oleh kerajaan dan disambut oleh IPT contohnya Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM), Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM), Universiti Putra Malaysia (UPM) dan lain-lain

(Mohd. Ali t th.). Ini juga menunjukkan wakaf mempunyai kekuatan tersendiri sebagai dana sokongan.

Antara sumber atau rujukan yang boleh dimanfaatkan ke arah memperkenalkan wakaf pendidikan untuk sekolah kerajaan sama ada peringkat rendah atau menengah adalah amalan wakaf pendidikan yang sedang diamalkan di institusi pendidikan bukan kerajaan seperti sekolah agama rakyat (Maffuza & Noor Syahida 2014) dan juga di institusi pengajian tinggi (Mohd. Ali dan Hasan t th). Selain itu, dokumen penting yang boleh menjadi panduan adalah buku terbitan Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR) dengan kerjasama Pusat Pengurusan Wakaf, Zakat dan Endowment (WAZAN) Universiti Putra Malaysia (UPM) pada tahun 2018. Dokumen tersebut berjudul “Panduan Pengurusan Wakaf Institusi Pendidikan”. Buku ini bermatlamat menjadi manual lengkap pelaksanaan wakaf di semua institusi pendidikan di Malaysia termasuk sekolah.

Di sudut yang lain, pendidikan peringkat awal adalah nadi kepada pendidikan yang lebih tinggi dalam proses melahirkan warga negara yang berkualiti. Kualiti ini termasuk celik dan berupaya dari sudut ekonomi, sosial serta politik. Persekolahan juga menjadi platform untuk membentuk masyarakat yang menghayati aspirasi negara, memupuk nilai-nilai mulia dan mewujudkan perpaduan dalam kepelbagaian (Mior Khairul Azrin 2011). Sememangnya keperluan membina prasarana untuk rakyat sentiasa meningkat. Ini sudah pasti memerlukan kos yang tinggi dan perlu diurus oleh kerajaan. Antara cara kerajaan meningkatkan pendapatan adalah mengoptimumkan penggunaan hasil negara dan menambah sumber pendapatan. Selain pendapatan berasaskan cukai, sesebuah negara juga boleh memanfaatkan zakat dan wakaf sebagai dana komplementatif. Sejarah menunjukkan keupayaan wakaf dalam menyokong kewangan kerajaan menampung kos pembangunan, pendidikan dan kesihatan. Wakaf boleh dimanfaatkan oleh semua sama ada generasi sekarang atau akan datang jika diuruskan dengan sebaiknya kerana memiliki ciri ketekalan jangka panjang iaitu tidak boleh dijual beli, diwaris atau dihibahkan (Farhana Mohamad Suhaimi dan Asmak Ab Rahman 2021).

Walaupun wakaf telah terlaksana dengan hebat dan memberikan banyak faedah kepada orang ramai sama ada umat Islam atau bukan Islam untuk pelbagai tujuan bagi tempoh masa yang sangat lama, namun pelaksanaan wakaf juga tidak terlepas daripada isu-isu tertentu. Ini kerana dalam mengimplementasikan wakaf dalam kerangka sistem sesebuah negara atau kerajaan ia tertakluk kepada beberapa aspek seperti undang-undang, fatwa, latar belakang masyarakat, jumlah dana yang terkumpul serta tahap kepakaran dan kecekapan pengurus wakaf. Ia bermaksud pelaksanaan wakaf bukan sesuatu yang mudah tetapi mesti memenuhi kriteria tertentu agar legitimasi dan objektif wakaf sentiasa terpelihara menurut ketentuan syarak serta undang-undang. Di samping itu juga, kajian, wacana serta

penulisan ilmiah berterusan amat penting supaya setiap aspek dan perincian berkaitan pelaksanaan wakaf dapat diteliti dengan sebaik-baiknya.

Berasaskan fakta-fakta dan isu-isu yang telah dibentangkan, maka kajian ini dijalankan dengan tujuan untuk mengkaji secara lebih mendalam tentang kebolehlaksanaan wakaf pendidikan untuk sekolah-sekolah di bawah KPM dalam kerangka dan status quo sistem pendidikan semasa di Malaysia. Penubuhan dana wakaf tersebut bermatlamatkan menjadi dana komplementatif kepada peruntukan kerajaan dan bukan menggantikan peranan utama kerajaan sebagai penyedia pendidikan dalam negara. Ini kerana, masih belum wujud tabung wakaf yang khusus untuk institusi pendidikan peringkat sekolah (iaitu sebahagian daripada kategori institusi pendidikan kerajaan menurut Sistem Pendidikan Kebangsaan; Rujuk laman sesawang KPM) berbanding institusi pendidikan yang lain seperti institusi pengajian tinggi (IPT) dan sekolah-sekolah agama swasta yang telah melaksanakan wakaf pendidikan. Penubuhan dana ini amat signifikan sebagai pemangkin dan penyokong dari segi kewangan kepada matlamat melestarikan pendidikan berkualiti untuk semua terutama pendidikan peringkat awal.

METODOLOGI PENYELIDIKAN

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif. Kualitatif merujuk kepada sesuatu yang berasaskan kualiti atau mutu dan bukan bersifat kuantiti (kuantitatif) (Kamus Dewan Edisi Keempat 2005). Perbezaan ketara antara kajian kualitatif dan kuantitatif ialah inti pati kajian kualitatif berasaskan perkataan manakala kajian kuantitatif menggunakan nombor. Kajian kualitatif merupakan satu pendekatan untuk meneroka dan memahami makna yang dicetuskan oleh seorang atau sekumpulan individu tentang sesuatu perkara berkaitan kemanusiaan atau sosial (Creswell 2014). Kajian kualitatif juga memfokuskan kepada pemahaman cara manusia menafsirkan pengalaman, membina kehidupan dan memberi makna kepada pengalaman tersebut (Merriam 2009).

Analisis kandungan pula telah digunakan sebagai reka bentuk kajian. Reka bentuk jenis ini bertujuan menganalisis dokumen-dokumen dengan prosedur yang sistematik untuk menjelaskan kandungan sesuatu komunikasi. Fokus utamanya ialah mengukur kekerapan dan kepelbagaian mesej serta mengesahkan sesuatu hipotesis (Merriam 2009). Kaedah ini sebenarnya berasal daripada pendekatan kuantitatif. Analisis kandungan konvensional memfokuskan kepada pengiraan atau kekerapan bagi kemunculan sesuatu perkataan, frasa atau tema. Perkara ini biasanya tidak terdapat dalam metode yang lain. Para pengkaji boleh mencipta aturan tertentu untuk pengekodan. Analisis kandungan sesuai digunakan untuk

menganalisis dokumen seperti akhbar dan komen kepada soalan terbuka (Hancock B et al 2009).

Metode kutipan data pula menggunakan kaedah analisis dokumen. Analisis dokumen ialah satu bentuk prosedur yang sistematik untuk membuat ulasan atau penilaian terhadap dokumen-dokumen bercetak atau elektronik. Prosedur tersebut dilakukan dengan menyemak atau menginterpretasi data untuk tujuan menjelaskan maksud, memahami dan membina pengetahuan empirikal. Dokumen yang terlibat ialah yang mengandungi teks atau imej yang direkodkan tanpa penglibatan pengkaji. Contoh dokumen ialah buku, diari dan jurnal. Bahan-bahan boleh diperoleh di perpustakaan, arkib akhbar atau fail jabatan (Bowen 2009).

Dokumen yang dianalisis dalam kajian ini ialah dokumen yang berautoriti dan relevan melibatkan artikel, buku, laporan serta prosiding. Proses tersebut dilakukan bagi mencapai objektif kajian yang telah ditetapkan iaitu mengkaji kebolehlaksanaan wakaf pendidikan untuk peringkat sekolah di Malaysia. Analisis tersebut berasaskan dua dimensi utama iaitu halangan (Rusnadewi Abdul Rashid & Rohayati Hussin 2014) dan peluang (Siti Mashitoh Mahamood, Asmak Ab Rahman & Azizi Che Seman. 2018) untuk memperluaskan wakaf pendidikan di Malaysia. Pelaksanaan dana wakaf tersebut diteliti berasaskan kerangka sistem pendidikan semasa di Malaysia.

Data-data yang diperoleh daripada semua dokumen dianalisis secara deskriptif dan induktif. Deskriptif ialah perbuatan memberikan keterangan (deskripsi) untuk menyampaikan gambaran mental tentang sesuatu yang dialami (Kamus Dewan Edisi Keempat 2005). Huraian dan penjelasan dinyatakan bagi membuat tafsiran serta memahami sesuatu fenomena yang terjadi. Kesemua dapatan daripada tinjauan ke atas setiap dokumen yang berkaitan akan dirumus dan direkodkan secara sistematik (Bloomberg dan Volpe 2019). Manakala induktif pula ialah sesuatu yang berkaitan atau menggunakan induksi iaitu proses penghuraian yang membawa kepada pencapaian sesuatu kesimpulan hukum (yang bersifat umum) daripada fakta atau maklumat yang bersifat khusus (Kamus Dewan Edisi Keempat 2005). Pendekatan induktif bermula dengan perbuatan mengutip dan menafsir maklumat, kemudian membuat kesimpulan atau generalisasi. Ia berasal daripada contoh yang khusus, diikuti dengan pemerhatian, kajian, tafsiran atau mengenal pasti dan diakhiri dengan membuat generalisasi (kesimpulan) (Mok Soon Sang 2008). Dapat disimpulkan bahawa induktif merupakan pendekatan yang bermula dengan pernyataan yang khusus dan diakhiri dengan kesimpulan umum. Induktif adalah pendekatan yang berlawanan dengan pendekatan deduktif.

Secara ringkasnya, kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan reka bentuk analisis kandungan. Data dikumpul melalui analisis dokumen. Data yang

diperoleh dianalisis secara deskriptif dan juga induktif. Metode yang digunakan bertujuan untuk memahami dengan mendalam dan tepat isu yang dikaji seterusnya mencapai objektif yang telah ditetapkan iaitu mengkaji kebolehlaksanaan wakaf pendidikan untuk sekolah kerajaan dari aspek halangan dan peluang.

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Dua dimensi utama dalam kajian ini ialah halangan dan peluang pelaksanaan wakaf pendidikan untuk peringkat sekolah kerajaan di Malaysia ke arah memperluaskan wakaf pendidikan di semua institusi pendidikan di Malaysia sebagai dana sokongan kepada peruntukan kerajaan. Analisis dilakukan terhadap dokumen-dokumen berkaitan bagi mengumpulkan data-data yang dapat menjelaskan dengan teapt dan terperinci isu tersebut.

Dalam konteks Malaysia, untuk mendalami dan memahami secara objektif tentang pelaksanaan semasa wakaf di institusi pendidikan, rujukan yang paling sesuai ialah amalan wakaf pendidikan yang dilaksanakan di institusi pengajian tinggi awam (IPTA). Ini kerana, IPTA telah mengorak langkah menubuhkan tabung wakaf secara lebih sistematik. Pengalaman dan strategi di IPTA tersebut boleh menjadi panduan oleh institusi-institusi pendidikan yang lain yang masih belum menubuhkan tabung wakaf. Selain itu, IPTA dan sekolah-sekolah kerajaan juga di bawah satu bumbung yang sama iaitu milik kerajaan walaupun terdapat perbezaan dalam banyak aspek. Jika semua institusi pendidikan berusaha mewujudkan tabung wakaf pendidikan, maka visi memperluas atau mengarus perdanakan wakaf di bidang pendidikan mampu direalisasikan.

Dengan meneliti pelbagai bahan ilmiah dan sumber rujukan tentang pelaksanaan wakaf pendidikan di Malaysia berasaskan kajian-kajian yang telah dijalankan, dapat dikumpulkan beberapa fakta penting. Antara fakta tersebut ialah cabaran atau isu berbangkit yang timbul dalam beberapa aspek. Kata kunci atau tema yang membawa maksud yang hampir sama ialah kekangan, halangan, isu berbangkit, masalah, kelemahan atau kekurangan. Kajian Siti Zakiah Ali dan Hairunnizam Wahid (2014) bertajuk “Peranan dan kepentingan dana wakaf institusi pendidikan tinggi di Malaysia” menyatakan masalah pelaksanaan wakaf di IPTA ialah dari segi pengurusan.

Kajian Suziana Mohamed Nor dan Romzie Rosman (2017) bertajuk “Cabaran dalam melaksanakan wakaf pendidikan bagi institusi pengajian tinggi di Malaysia” pula menyenaraikan enam cabaran iaitu kefahaman awam, pentadbiran Majlis Agama Islam Negeri (MAIN), kepakaran, undang-undang, pengurusan data dan maklumat serta dana. Manakala kajian Rohayati Hussin

dan Rusnadewi Abdul Rashid (2018) bertajuk “Pelaksanaan wakaf di universiti awam: Cabaran dan cadangan penambahbaikan” menyenaraikan lima cabaran iaitu kefahaman warga IPT, kepakaran, dana, kesedaran masyarakat dan rujukan. Seterusnya kajian Mohd. Ali Muhamad Don dan Hasan Bahrom (t. th) berjudul “Beberapa isu berbangkit implikasi pengenalan skim wakaf untuk pendidikan tinggi di Malaysia” menyatakan tiga isu iaitu undang-undang, pentadbiran MAIN serta pengurusan wakaf di IPT yang merangkumi tiga isu iaitu kumpulan pentadbiran, mentaliti awam dan pemasaran. Satu lagi kajian Mohd. Ali Muhamad Don (2015) bertajuk “Wakaf sebagai alternatif pembiayaan pendidikan tinggi” menyatakan dua isu iaitu undang-undang dan dana.

Berdasarkan kajian-kajian tersebut, dapat diperhatikan beberapa isu utama yang menjadi cabaran dalam pelaksanaan wakaf pendidikan. Kesemua isu yang timbul tersebut boleh dibagikan kepada dua kumpulan utama iaitu yang berkaitan dengan elemen manusiawi melibatkan barisan pengurus dana wakaf (berkaitan kecekapan dan kepakaran dalam ilmu-ilmu berkaitan wakaf) dan masyarakat (berkaitan kefahaman dan kesedaran tentang wakaf yang masih rendah). Kumpulan kedua pula melibatkan elemen bukan manusiawi merangkumi kekangan undang-undang (contohnya pemusatan kuasa kepada MAIN), kekurangan dana untuk memajukan harta-harta wakaf sedia ada seperti tanah dan kekurangan bahan rujukan ilmiah dalam hal ehwal pelaksanaan wakaf pendidikan.

Selain kekangan yang telah dinyatakan, terdapat juga kekangan lain. Sebagai contoh, semua sekolah kebangsaan (kategori rendah dan menengah) adalah milik kerajaan persekutuan di bawah KPM. Bidang kuasa pendidikan adalah kuasa kerajaan persekutuan dan bukan terletak di bawah kerajaan negeri berdasarkan Perlembagaan Persekutuan (rujuk Senarai 1, Senarai Persekutuan, Jadual Kesembilan). Keadaan ini mungkin membataskan usaha untuk mewujudkan wakaf pendidikan bagi sekolah-sekolah kerana wakaf adalah di bawah kuasa kerajaan negeri iaitu hal ehwal Islam (rujuk Senarai 2, Senarai Negeri, Jadual Kesembilan, Perlembagaan Persekutuan). Sebagai langkah awal untuk mengatasi isu ini, dicadangkan prosedur dan strategi penubuhan tabung wakaf oleh IPT yang juga institusi pendidikan di bawah kerajaan persekutuan boleh dirujuk serta diperhalusi sebagai panduan menubuhkan pula wakaf pendidikan peringkat sekolah.

Walaupun bagaimanapun, berdasarkan penelitian pelbagai fakta yang lain dan sudut pandang yang berbeza, didapati masih terdapat ruang yang boleh dimanfaatkan secara optimum oleh para pemegang taruh pendidikan di Malaysia bagi mengarusperdanakan wakaf pendidikan dengan pelaksanaan di semua sektor dan peringkat termasuk untuk sekolah. Masalah yang wujud tidak seharusnya membantutkan terus usaha memajukan lagi wakaf pendidikan. Oleh itu,

kesempatan yang ada mesti direbut agar wakaf terus subur sebagai pembiaya komplementatif pendidikan yang sudah pasti akan memberikan banyak manfaat kepada negara terutama untuk kelangsungan pendidikan berkualiti bagi semua rakyat. Beberapa ruang dan peluang telah dikenal pasti seperti yang dinyatakan dalam penulisan-penulisan akademik yang lepas.

Kajian Yusuff Jelili Amuda, Murshamshul Kamariah Musa dan Abdul Majid Tahir Mohamed (2016) bertajuk “*Empirical Study on the Feasibility of UniSZA’s Staff Cash Waqf and its Possible Impact on Human Development in Terengganu*” menyatakan ada potensi untuk melonjakkan wakaf atas faktor reputasi Malaysia sebagai sebuah negara Islam serta antara pemain utama dalam perbankan dan kewangan Islam di peringkat antarabangsa. Di peringkat sekolah pula topik wakaf dimasukkan dalam silibus Pendidikan Islam. Ini dapat membantu menyebarkan dan meningkatkan kefahaman tentang wakaf kepada masyarakat khususnya kepada guru dan pelajar (rujuk silibus subjek Pendidikan Islam Tingkatan 4 dan Kurikulum Bersepadu Dini subjek Al-Syariah Tingkatan 4) (BPK, KPM 2018). KPM juga mempunyai pengalaman dalam mengendalikan beberapa dana sumbangan awam. Antaranya Kumpulan Wang Amanah Pelajar Miskin (KWAPM) yang dimulakan pada tahun 2013 untuk membuat kutipan dan memberi bantuan kewangan kepada murid miskin di sekolah kerajaan. Kedua, Akaun Amanah Tabung Penyelenggaraan Sekolah Kerajaan dan Institusi Pendidikan Tinggi Awam (AATPSKIPTA) yang ditubuhkan pada tahun 2019 (lihat Brosur laman sesawang KPM tentang KWAPM dan AATPSKIPTA terbitan KPM). Sebagai langkah awal menubuhkan tabung wakaf pendidikan, sumber-sumber dana ini mungkin boleh kepada ditukarkan kepada dana berkonsepkan wakaf.

Selain itu, kolaborasi pintar dan strategik boleh dijalinan dengan kementerian lain terutama berkaitan data serta informasi antaranya dengan Kementerian Alam Sekitar dan Air (KASA) yang telah menubuhkan Tabung Wakaf Air Nasional (Wakaf Air) (lihat Jawapan Menteri bagi soalan-soalan dalam Penyata Rasmi Parlimen Dewan Rakyat, Parlimen Keempat Belas Penggal Ketiga Mesyuarat Kedua, Bil. 22, Selasa, 18 Ogos 2020, halaman 8-10). Sebagai galakan untuk berwakaf pula, kerajaan juga telah memberikan keistimewaan dalam bentuk potongan cukai kepada para pewakaf berdasarkan Subseksyen 44 (11D), Akta Cukai Pendapatan 1967 (lihat Garis panduan untuk kelulusan Ketua Pengarah (KP) Hasil Dalam Negeri di bawah Subseksyen 44 (11D), Akta Cukai Pendapatan 1967 bagi wakaf).

Walaupun ramai pengkaji membangkitkan isu undang-undang terutama berkaitan pemusatan kuasa kepada MAIN, namun jika diteliti ada peruntukan dalam enakmen wakaf di negeri-negeri tertentu yang membenarkan pihak luar selain MAIN dilantik sebagai pengurus wakaf (*mutawalli*) contohnya di Selangor,

Terengganu dan Perak Siti (Mashitoh Mahamood, Asmak Ab. Rahman dan Azizi Che Seman 2018). Malah IPT juga telah diberikan status *mutawalli* oleh MAIN sebagai contoh Universiti Malaya dan Universiti Teknologi Malaysia Kuala Lumpur (UTM KL) yang dilantik sebagai *mutawalli* oleh Majlis Agama Islam Wilayah Persekutuan (MAIWP) (rujuk laman sesawang UM dan UTM berkaitan wakaf).

Bagi memastikan pelaksanaan wakaf terus diperkasakan di Malaysia, pelbagai langkah telah diambil oleh kerajaan antaranya menubuhkan Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR) pada tahun 2004 serta penubuhan Yayasan Waqaf Malaysia (YWM) pada tahun 2008. Seterusnya kerajaan telah mengumumkan penubuhan Pelan Induk Wakaf Nasional (PIWN) dalam pembentangan belanjawan Malaysia 2021 (lihat Ucapan Bajet 2021 terbitan Kementerian Kewangan Malaysia halaman 23). Tindakan-tindakan kerajaan ini adalah sangat tepat dan signifikan. Penubuhan agensi wakaf peringkat persekutuan juga boleh menjadi penyelaras dan moderator wakaf yang konstruktif bersama semua kerajaan negeri.

Berdasarkan kesemua fakta yang telah dinyatakan, dapat difahami bahawa masih terdapat ruang dan peluang yang wajar diperhalusi ke arah merangka pelan wakaf pendidikan untuk sekolah yang komprehensif supaya wakaf pendidikan dapat terus diperluaskan. Ini dapat membuka ruang dan menghidupkan harapan agar wakaf pendidikan bukan sahaja menjadi dana picisan tetapi mampu menjadi arus perdana. Peluang-peluang tersebut ialah memanfaatkan peranan aktif Malaysia dalam peta kewangan Islam antarabangsa, pendedahan tentang wakaf di sekolah, inisiatif KPM dalam program pendermaan awam untuk pendidikan seperti penubuhan KWAPM dan AATPSKIPTA, komitmen kerajaan untuk memperkasakan wakaf seperti melancarkan Tabung Wakaf Air Nasional dan PIWN, insentif potongan cukai untuk pewakaf serta terdapat peruntukan undang-undang untuk melantik pengurus wakaf (*mutawalli*) selain MAIN.

Kesemua peluang ini boleh dikategorikan kepada 3 kumpulan utama berdasarkan pemain-pemain yang terlibat iaitu kerajaan (seperti KPM, MAIN, LHDN dan pengamal undang-undang kerajaan), kedua ahli akademik (agamawan, guru, pengkaji dan pensyarah seperti merangka silibus tentang wakaf) dan ketiga masyarakat (sebagai penyumbang kepada dana wakaf). Kerjasama berkualiti yang erat dan konsisten di pihak kerajaan, ahli akademik dan masyarakat akan memberikan masa depan yang gemilang kepada wakaf pendidikan di Malaysia. Dengan dana yang ampuh, kualiti pendidikan negara sentiasa dapat dimajukan seiring perubahan zaman. Teknologi pendidikan terkini di era pendidikan digital juga mampu disediakan jika mempunyai dana yang mencukupi. Di samping itu, keciciran daripada pendidikan dalam kalangan rakyat disebabkan kemiskinan juga dapat diminimumkan dan mereka dapat menikmati pendidikan yang berkualiti sepanjang hayat secara percuma atau pada kos mampu milik.

Selain faktor-faktor yang membuka ruang untuk memperkasakan wakaf pendidikan tersebut, terdapat juga beberapa elemen penting yang mesti difokuskan. Elemen-elemen yang menjadi pemangkin keutuhan dan kelestarian wakaf tersebut ialah tenaga kerja, pemasaran, pentadbiran, informasi, kewangan serta ditambah lagi dengan elemen penyelidikan, pelaburan dan pembangunan harta wakaf (Norizan Hasan et al. 2018). Oleh itu, dengan asas-asas yang kukuh dan peluang-peluang yang wujud tersebut, semua pihak berkepentingan dalam pendidikan dan wakaf mesti menggembelng segala kekuatan secara konsisten bagi menjayakan aspirasi murni ini meskipun terdapat kekangan-kekangan. Maklumat yang diperoleh juga mendapati telah ada perancangan dan perbincangan untuk penubuhan Tabung Wakaf Pendidikan secara kerjasama antara KPM dan Yayasan Wakaf Malaysia (YWM) (berdasarkan respon melalui e-mail oleh JAWHAR bertarikh 9 Disember 2020 dan YWM bertarikh 8 Disember 2020). Semoga usaha ini akan dijayakan sehingga membuahkan hasil yang terbaik untuk pendidikan negara.

KESIMPULAN

Pendidikan adalah hak asasi manusia yang diiktiraf sejagat. Setiap insan berhak kepada akses mendapatkan pendidikan yang berkualiti untuk kemajuan diri dan menyumbang kepada pihak lain. Namun, kos pendidikan adalah sangat tinggi. Dana sokongan selain peruntukan kerajaan amat penting untuk diwujudkan bagi menampung perbelanjaan pengurusan dan pembangunan pendidikan secara lestari. Wakaf pendidikan adalah alternatif terbaik berdasarkan rekod keunggulannya sejak dahulu hingga kini. Namun, matlamat ke arah memperluaskan wakaf pendidikan di Malaysia iaitu mewujudkan dana wakaf untuk semua sektor dan peringkat pendidikan termasuk untuk sekolah-sekolah kerajaan akan menghadapi beberapa kekangan seperti isu undang-undang dari segi perbezaan bidang kuasa dalam hal ehwal pendidikan dan wakaf. Tetapi di sudut yang lain, masih wujud peluang-peluang bagi menjayakan hasrat murni ini seperti kerjasama strategik para pemegang taruh dalam pendidikan dan wakaf di negara ini untuk memperluaskan wakaf ke semua institusi, sektor dan tahap pendidikan termasuk peringkat sekolah. Diharapkan cadangan ini dapat membuka jalan bagi meneruskan kecemerlangan wakaf untuk pendidikan di zaman silam. Perancangan, penyelidikan dan perbincangan bersepadu semua pihak berkepentingan amat penting sehingga dapat merumuskan satu pelan dan model wakaf pendidikan nasional yang komprehensif.

PENGHARGAAN

Dr. Amir Fazlim Bin Jusoh @Yusoff, Pensyarah Kanan, Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43000 UKM Bangi, Selangor Darul Ehsan, MALAYSIA.

RUJUKAN

- Adebayo, S. A. & Abdul Raheem, A. G. Z. 2019. Islamic finance instruments as alternative financing to sustainable higher education in Nigeria. *Global Journal of al-Thaqafah* 9(1): 35-48.
- Amerudin Ismail. 2013. Konsep dan pengurusan wakaf pendidikan di Sekolah Agama Rakyat (SAR) di Seberang Perai Tengah Pulau Pinang. Tesis Sarjana. Universiti Sains Malaysia.
- Asharaf Mohd. Ramli. 2019. Inovasi model wakaf tunai di Malaysia berlandaskan kepada garis panduan fatwa . *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa* 18(2): 1-12.
- Asmak Ab Rahman. 2009. Peranan wakaf dalam pembangunan ekonomi umat Islam dan aplikasinya di Malaysia. *Jurnal Syariah* 17(1):113-152.
- Azizi Umar, Mohd Syuja' Saedin & Nazri Muslim. 2013. Pelaksanaan pendemokrasian pendidikan ke atas sekolah agama dalam sistem perundangan di Malaysia. Prosiding Seminar Internasional Pendidikan Global 2013, hlm. 110-132.
- Bahagian Pembangunan Kurikulum (BPK). 2018. *DSKP KSSM Pendidikan Islam Tingkatan 4 dan 5*. Putrajaya: Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Bloomberg, L. D. & Volpe, M. 2019. *Completing Your Qualitative Dissertation A Road Map From Beginning to End*. Los Angeles: Sage Publications Inc.
- Bowen, Glenn A. 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal* 9(2): 27-40. DOI 10.3316/QRJ0902027.
- Creswell, John W. 2014. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed methods Approaches*. Singapore: SAGE Publications Asia-Pacific Pte. Ltd.
- Dewan Rakyat Parlimen Malaysia. 2020. *Penyata Rasmi Parlimen Dewan Rakyat, Parlimen Keempat Belas Penggal Ketiga Mesyuarat Kedua, Bil. 22, Selasa, 18 Ogos 2020*.
- Dewan Undangan Negeri Selangor. 1999. *Enakmen Wakaf (Negeri Selangor) 1999*.
- Edeh, M. O. Nwafor, C. E. Faith, A. O. Shuvro, S. Fyeface, G. A. Aabha, S. & Alhuseen, O. A. 2020. Impact of Coronavirus Pandemic on Education. *Journal of Education and Practice* 11(13): 108-121.

- Elia Syarafina Abdul Shakur, Nor Hayati Sa'at and Noorhaslinda Kulub Abd. Rashid. 2021. Penentuan tingkah laku pengguna dalam mempengaruhi perbelanjaan penggunaan mampan dalam kalangan isi rumah Melayu. *Kajian Malaysia* 39(1): 165–192.
- Farhana Mohamad Suhaimi & Asmak Ab Rahman. 2021. Peranan wakaf dalam pembangunan sosioekonomi: Analisis ke atas projek Bazar Wakaf Rakyat terpilih. *Islāmiyyāt* 43(Isu Khas): 115- 127.
- Hancock B., Windridge K., and Ockleford E. 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. United Kingdom: The NIHR RDS EM / YH.
- Haziyah Hussin, Najah Nadiyah Amran, Nur Farhana Abdul Rahman, ‘Adawiyah Ismail & Zamzuri
- Zakaria. 2021. Amalan Pentaksiran Alternatif dalam Program Pengajian Islam di Universiti Kebangsaan Malaysia dalam mendepani Cabaran Pandemik COVID-19. *Islāmiyyāt* 43(1):3–14.
- Jasmi, K. A. Tamuri, A. H. 2007. *Pendidikan Islam Kaedah Pengajaran & Pembelajaran*. Johor: Universiti Teknologi Malaysia.
- Jasni Sulong. 2015. Pondok education in Seberang Perai: Its evolution and uniqueness. *Kajian Malaysia* 3(2): 75–90.
- Kementerian Kewangan Malaysia. 2020. *Ucapan Belanjawan 2021*. Putrajaya: Ketua Setiausaha Perbendaharaan.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2019. *Brosur AATPSKIPTA*. Putrajaya: Kementerian Pendidikan
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2021. <https://www.moe.gov.my/>
- Lembaga Hasil Dalam Negeri (LHDN). 2020. *Garis panduan untuk kelulusan Ketua Pengarah (KP) Hasil Dalam Negeri di bawah Subseksyen 44 (11D), Akta Cukai Pendapatan 1967 bagi wakaf*.
- Maffuza Salleh & Noor Syahida Abdul Rahman. 2014. Wakaf pendidikan di Malaysia: Satu tinjauan. *Proceedings International Research Management and Innovation Conference 2014*, hlm. 670-683.
- Merriam, S. B. 2009. *Qualitative Research A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mior Khairul Azrin Mior Jamaluddin. 2011. Sistem pendidikan di Malaysia: Dasar, cabaran dan pelaksanaan ke arah perpaduan nasional. *Sosiohumanika* 4(1): 33-48.
- Mohamad Muzammil Mohamad Noor. 2021. Persatuan guru Melayu Kedah (PGMK), 1946–1956: Isu-isu pendidikan dan perguruan. *Kajian Malaysia* (early view).
- Mohd. Ali Muhamad Don. 2015. Wakaf sebagai alternatif pembiayaan pendidikan tinggi. *Prosiding International Conference on Malay Heritage and Civilisation (ICOMHAC2015)*.
- Mohd. Ali Muhamad Don & Hasan Bahrom. t th. Beberapa isu berbangkit implikasi pengenalan skim wakaf untuk pendidikan tinggi di Malaysia.

- https://www.academia.edu/28713184/BEBERAPA_ISU_BERBANGKIT_IMPLIKASI_PENGENALAN_SKIM_WAKAF_UNTUK_PENDIDIKAN_TINGGI_DI_MALAYSIA.
- Mohd Huefiros Efizi Husain, Mohd Nasir Abd Majid & Muneer Ali Abdul Rab. 2017. Anjakan paradigma waqaf berasaskan prinsip masalah al-mursalah. *UMRAN - International Journal of Islamic and Civilizational Studies* 4(3-1): 1-10.
- Mohd Syakir Mohd Taib, Wan Kamal Mujani, Noor Inayah Yaakub & Mohamad Khairul Izwan Rifin. 2017. Wakaf pendidikan di Malaysia: Suatu pengenalan. *Proceedings of the International Conference on Islam, Development and Social Harmony in Southeast Asia 2017*, hlm. 389-395.
- Mok Soon Sang. 2008. *Ilmu Pendidikan untuk KPLI*. Selangor: Kumpulan Budiman Sdn Bhd.
- Muhammad Sofiyuddin Zakaria & Mohd Zamro Muda. 2017. Sorotan Literatur Pelaksanaan Wakaf Tunai di Malaysia. *Islamiyyat* 39(1) 2017: 39 – 46.
- Najibah Mustaffa & Mohd Zamro Muda. 2014. Pengurusan wakaf pendidikan di institusi pengajian tinggi Malaysia: Satu sorotan literatur. *International Journal of Islamic and Civilizational Studies* 1(1): 45-57.
- Nazih, H. 2011. *Mu'jam al-mustalahat al-maliyyah wa al-iqtisadiyyah fi lughah al-fuqaha'*. Damsyik: Dar Al-Kalam.
- Norizan Hassan, Aisyah Abdul-Rahman & Zaleha Yazid. 2018. Developing a New Framework of Waqf Management. *International Journal of Academic Research in Business and Social* 8(2): 287–305.
- Parlimen Malaysia. 1963. *Perlembagaan Persekutuan Malaysia (Mengandung pindaan terkini - Akta 1260/2006)*.
- Rabiatul Hasanah Mahmood, Nazifah Mustaffha, Latifa Bibi Musafar Hameed & Norhanizah Johari. 2017. Pengurusan wakaf di Malaysia: Isu dan cabaran. *Proceedings 4th International Conference on Management and Muamalah 2017*, hlm. 43-51.
- Raja Nor Ashikin Raja Ramli & Nor 'Adha Abd Hamid. 2014. Kelestarian wakaf dalam membangunkan institusi pendidikan: Kajian awal. *Proceedings International Conference on Postgraduate Research*, hlm. 454-465.
- Rasyidah Md. Khalid, Muhammad Amirul Ashraf A. Ghani, Muhamad Zawawi Jalaludin, Suhaimi Ab Rahman & Nurul Aini Yaacub. 2021. Waqaf air dan isu perundangan di Malaysia. *Islamiyyat* 43(Isu Khas): 165-172.
- Rohayati Hussin & Rusnadewi Abdul Rashid. 2018. Pelaksanaan wakaf di universiti awam: Cabaran dan cadangan penambahbaikan. *Voice of Academia* 13(2): 23-34.
- Rusnadewi Abdul Rashid & Rohayati Hussin. 2014. Meneroka dimensi wakaf institusi pendidikan tinggi di Malaysia. *Jurnal Pengurusan JWZH*
- Sidang Pengarang. 2005. *Kamus Dewan Edisi keempat*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Siti Mashitoh Mahamood, Asmak Ab. Rahman & Azizi Che Seman (2018). Cabaran pelaksanaan wakaf universiti awam di Malaysia: Analisis menurut perundangan di Malaysia. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia* 30(2): 384-410.
- Siti Mashitoh Mahamood, Asmak Ab Rahman & Azizi Che Seman. 2018. Pembentukan institusi pengajian tinggi berteraskan wakaf di Malaysia: Cadangan model pelaksanaannya. *Jurnal Syariah* 26(1): 1-22.
- Siti Zakiah Ali & Hairunnizam Wahid. 2014. Peranan dan kepentingan dana wakaf institusi pendidikan tinggi di Malaysia. Prosiding Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia Ke-9, hlm. 216-225.
- Suziana Mohamed Nor & Romzie Rosman. (2017). Cabaran dalam melaksanakan wakaf pendidikan bagi institusi pengajian tinggi di Malaysia. e-Proceeding of the 4th Internasional Conference on Masjid, Zakat and Waqf Management 2017, hlm. 296-308.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2019. *Right to education handbook*. Paris: UNESCO and Right to Education Initiative.
- United Nations. 1948. *Universal Declaration of Human Rights (UDHR) 1948*.
- Yusuff Jelili Amuda, Murshamshul Kamariah Musa & Abdul Majid Tahir Mohamed. (2016). Empirical study on the feasibility of Unisza's staff cash *waqf* and its possible impact on human development in Terengganu. *Global Journal of Al-Thaqafah* 6(2): 19-36.